

*До разової спеціалізованої вченої ради
у Донецькому державному
університеті внутрішніх справ*

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата юридичних наук, професора
Володимира Бондаря на дисертацію
Градун Світлани Анатоліївни «Правові і наукові основи використання
поліграфа в кримінальному провадженні», подану на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 Право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Однією з актуальних проблем, яка сьогодні активно обговорюється науковою спільнотою, є проблема використання поліграфа в кримінальному провадженні для встановлення правдивості чи неправдивості показань його учасників. Цей процес відбувається вже багато років, але єдиного підходу до практичного використання цього технічного пристрою так і не було вироблено ні в теорії, ні в практиці органів правопорядку та судів.

Імплементація інноваційних методів за допомогою науково-технічного приладу – поліграфа як засобу криміналістичної техніки сприяє одержати цінну для органів досудового розслідування оперативну інформацію, а також отримати унікальну можливість з'ясовувати об'єктивні матеріальні ознаки ідеальних слідів злочину шляхом реєстрування безпосередньої психофізіологічної реакції допитуваної особи на запитання чи іншу інформацію, що він йому надає. Застосування цього науково-технічного приладу сьогодні – це єдина процедура роботи з ідеальними слідами, підтверджена своєю ефективністю на практиці, що практично не має аналогів.

Використання можливостей поліграфа у виявленні і збиранні доказів лежить саме в цій площині. Однак на сьогодні викладені у спеціальній літературі рекомендації щодо використання заснованого на комп'ютерних технологіях пристрою, який отримав назву поліграфа, досить суперечливі. Вони стосуються як безпосереднього його застосування під час проведення

оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій (поліграф розглядається як техніко-криміналістичний засіб виявлення і фіксації доказів), так і його використання лише як інструмента проведення експертного дослідження. Слід також зазначити про взаємовиключну судову практику використання результатів психофізіологічних досліджень за допомогою поліграфа, як джерела доказів.

І хоча на сьогодні відсутня систематизована законодавча база, яка б врегулювала застосування поліграфа у кримінальному провадженні, адже чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не містить прямих вказівок та посилань на можливість застосування поліграфа як засобу отримання інформації, яка може бути допустимим самостійним доказом у кримінальному судочинстві (Постанов колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 26.01.2023 у справі № 183/3452/19) такий метод одержання інформації використовується, і доволі успішно.

Тому відкритим залишається питання про те, чи є поліграф засобом виявлення і фіксації доказів під час проведення слідчих (розшукових) дій, чи тільки інструментом експертного дослідження.

Отже, вищевказане свідчить про те, що тема дисертації Світлани Анатоліївни Градун є актуальною та своєчасною, адже, на думку опонента, розроблення та запровадження належного правового регулювання щодо застосування комп'ютерних поліграфів сприяло би вирішенню завдань щодо боротьбі зі злочинністю в умовах війни та виконання завдань, передбачених ст. 2 КПК України.

Новизна результатів наукового дослідження.

Результати аналізу положень дисертаційної роботи свідчить про те, що мета дослідження, яка полягала у визначенні правових та наукових підстав використання поліграфа в кримінальному провадженні в сучасних умовах, С.А. Градун досягнута.

Дисертантка у ході дослідження визначила напрями використання поліграфа та проблемні питання його застосування; на основі аналізу

спеціальної літератури та практичного досвіду охарактеризувала типовий устрій і принцип дії сучасного поліграфа; охарактеризувала стан наукових уявлень про можливості використання поліграфа в кримінальному провадженні; проаналізувала міжнародний досвід використання поліграфа в кримінальному провадженні; визначила типові завдання, які можуть вирішуватися за допомогою поліграфа в кримінальному провадженні в сучасних умовах; проаналізувала чинні нормативно-правові акти щодо використання поліграфа і сформулювати пропозиції щодо їх удосконалення; визначила напрями (форми) та порядок використання поліграфа в кримінальному провадженні; сформулювала наукові положення і рекомендації щодо використання в доказуванні висновку психологічної експертизи із застосуванням поліграфа та обґрунтованості і доцільності її проведення.

Можна підсумувати, що поставлені дисертанткою завдання виконані у повному обсязі. За результатами проведеного дисертаційного дослідження С.А. Градун сформульовано ряд висновків, які відповідають поставленій меті та завданням.

Дисертанткою вперше з урахуванням існуючої практики використання поліграфа в суспільній діяльності визначено дві форми його застосування – непроцесуальну і процесуальну, де процесуальна форма реалізується лише у вигляді судової експертизи (психологічної чи психолого-психіатричної).

Цінним видається визначення дисертанткою факторів, за наявності яких стає можливим прийняття рішення щодо обґрунтованості і доцільності проведення психологічної експертизи із застосуванням поліграфа.

У ході дослідження дисертанткою удосконалено: положення щодо визначення типових завдань, для вирішення яких можливе застосування поліграфа в кримінальному провадженні; положення щодо необхідності прийняття Закону України «Про застосування поліграфа та захист прав осіб, які проходять дослідження» та його змісту; положення і рекомендації, що

стосуються використання в Україні міжнародного досвіду застосування поліграфа.

У ході дослідження дістали подальшого розвитку: положення, що стосуються оцінки генезису ідеї виявлення прихованих обставин в кримінальному провадженні та її наукових засад; положення щодо типового устрою і принципу роботи сучасного поліграфа, який виступає тільки реєстратором об'єктивних параметрів тестованої особи, а їх суб'єктивну інтерпретацію здійснює відповідний фахівець; положення, що стосуються наукових підходів до визначення можливостей використання поліграфа в кримінальному провадженні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації, їх вірогідність.

Досягнення мети наукового дослідження стало можливим завдяки вдалому вибору структури роботи, яка складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Для досягнення поставлених мети і завдань авторкою використано широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема: методи логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія тощо) – при дослідженні нормативних актів, концепцій, точок зору авторів з окремих питань, що входять у предмет дослідження; системно-структурний метод – при розгляді процесу (методик) використання поліграфа в кримінальному провадженні як певної системи взаємопов'язаних операцій; історико-правовий метод – при здійсненні аналізу історії появи і розвитку ідеї виявлення приховуваних обставин в кримінальному провадженні і застосування поліграфа; порівняльно-правовий метод – при аналізі нормативно-правових актів щодо використання поліграфа в кримінальному провадженні; соціологічні методи (опитування, експертні оцінки) – для збирання додаткової інформації про особливості прийняття рішення щодо використання поліграфа в кримінальному провадженні; моделювання – при окресленні сучасних

напрямів використання поліграфа в Україні; статистичні – для аналізу зібраних емпіричних даних, а також офіційної статистичної звітності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у таких напрямках: у практичній діяльності – при прийнятті рішення в кримінальному провадженні щодо проведення психологічної експертизи з використанням поліграфа; у правотворчій діяльності – для удосконалення чинних і розробки нових нормативно-правових актів; у науково-дослідній сфері – під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень спрямованих на подальший розвиток кримінального процесу та криміналістики (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 14.03.2025); у навчальному процесі в закладах вищої юридичної освіти – при викладанні курсів кримінального процесу та криміналістики, підготовці підручників, навчальних посібників та навчально-методичних матеріалів (акт впровадження в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ від 14.03.2025).

Достовірність і обґрунтованість результатів дослідження.

Достовірність і обґрунтованість результатів підтверджується проведенням аналізом нормативно-правових актів, спеціальної наукової та довідкової літератури з тематики дослідження, матеріалів судової та правозастосовної практики. Основні наукові результати дисертації відображено в 7 наукових публікаціях, з них 4 статті – у наукових виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, та 3 тези доповідей – у збірниках матеріалів науково-практичних заходів. Перелік наукових праць здобувачки й аналіз їх змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на різних науково-практичних заходах.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Детальний аналіз дисертації С.А. Градун дає підстави дійти висновку

про відсутність текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи, в цілому, логічність та послідовність побудови дослідження, здобутки дисертантки, вважаю за необхідне звернути увагу на окремі дискусійні та такі, які потребують додаткового пояснення під час захисту, положення роботи:

1. На стор. 29 дисертантка відзначає, що використання такого технічного засобу, як поліграф для отримання інформації, що має значення в кримінальному провадженні, логічно віднести саме до розділу криміналістики – криміналістична техніка. У доктрині криміналістики виокремлюються принципи застосування науково-технічних засобів: законність, науковість, моральність, ефективність тощо. Чи можна говорити про ефективність та достовірність застосування приладу поліграфу у ході кримінального провадження, якщо існують ряд «обмежень» щодо його застосування, такі як: згода досліджуваної особи, «сумнівний доказ» у ході судового розгляду, відсутність специфічних фізіологічних реакцій, які можуть бути індикаторами неправди (поліграф ідентифікує лише стан тривожності людини), недоцільність застосування до окремої категорії осіб (стор. 43) тощо.

2. З огляду на положення ч. 10 ст. 101 КПК України та залежності якості висновку експерта від таких факторів, як: якість підготовки, технічні особливостей апаратури, вибір методики дослідження тощо, хотілося б почути, під час прилюдного захисту, бачення дисертантки щодо доказового значення висновку психологічної експертизи під час прийняття остаточного рішення у справі судом.

3. На стор. 42-43 дисертаційного дослідження дисертантка пише, що використання поліграфа правоохоронними органами має два взаємопов'язаних напрями. Перший з них – це оперативно-розшукова діяльність уповноважених підрозділів, стосовно вирішення завдань якої розглядається можливість використання поліграфа під час опитування певних

осіб. Другий – це кримінальна процесуальна діяльність (кримінальне провадження). Далі здобувачка підсумовує, що використання поліграфа при проведенні опитувань у процесі оперативно-розшукової діяльності видається неприйнятним з усіх позицій, з чим складно не погодитись. Дисертантка вважає прийнятним можливість використання поліграфа у формі судової психологічної експерти під час кримінального провадження. З огляду на те, що застосування поліграфа в кримінальному провадженні надає можливість отримати вагому інформацію, визначити ймовірну причетність особи до кримінального правопорушення, дати оцінку достовірності інформації, висувати слідчі версії та здійснювати цілеспрямовану перевірку висунутих версій (стор 31), хотілося б почути відповідь авторки на таке питання: Чи не вважаєте Ви, що використання поліграфу під час кримінального провадження у формі судової психологічної експертизи є надто обтяжливим для сторони обвинувачення, що вимагає значних витрат часу та інших процесуальних ресурсів?

Загальний висновок по дисертації

Представлене дисертаційне дослідження Світлани Анатоліївни Градун «Правові і наукові основи використання поліграфа в кримінальному провадженні» є завершеною роботою, сформульовані у ній наукові результати містять елементи наукової новизни, які мають теоретичне і практичне значення для науки криміналістики та кримінального процесу. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року

№ 44 (зі змінами), а її авторка – Градун Світлана Анатоліївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри

кримінального процесу та криміналістики

Навчально-наукового гуманітарного інституту

Національної академії Служби безпеки України

кандидат юридичних наук,

професор

Володимир БОНДАР

«___» травня 2025 р.